

ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΥΓΑΔΕΣ

ΚΑΙ

ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ

Α'.

«Νά ἤμουν πουλί νά πέταγα, νά πήγαινα τοῦ Ψήλου,
• Νά ἔλεπα τ' ἀδέλφια μας, τὰ δόλια παλληκάρια,
• Τί γίνονται τὰ ὄρφανά, στὰ ξρημα τὰ ξένα.

ὄν πόθον τοῦτον τὸν περιπαθῆ τοῦ κλέφτου τραγουδιστοῦ, αἰσθάνεται σήμερον διακαῶς καὶ ἡ Πατρὶς ὑπὲρ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ξενιτευομένων ἀδελφῶν μας· νέα Νιόβη ἡ πενθηφοροῦσα Ἑλλὰς κλίνει τὴν βαρυπενθῆ αὐτῆς κεφαλὴν ἐπὶ λαγήνου δακρυδόχου ἡμιθραυσμένης, κλαίουσα τὴν αἰμοχαρῆ τῶν τέκνων τῆς σφαγῆν, ἀποκάμνουσα ὑπὸ τῶν θρήνων, τείνει τὸ δακρύθρεκτον ὄμμα καὶ τῆς καρδίας τὸν βίαιον παλμὸν πρὸς τὰ ἐπιζήσαντα τέκνα, πλανώμενα ἐν Ἰταλίᾳ, ἀπ' αὐτῶν περιμένουσα τῶν δεινῶν τὴν ἀπαλλαγὴν· αἰμοσταγῆς καὶ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς βασιτάζουσα πληγὰς ἀνεωγμένας, κατηράσθη κατάραν φοβεράν κατὰ τῶν σφαγέων τῆς, ἠυλόγησε τὰς νεανικὰς κεφαλὰς τῶν, καὶ ἠυχήθη εὐχὴν διάπυρον πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ ἐκείνων, οἵτινες, πειθόμενοι τοῖς ῥήμασι αὐτῆς, ἀντήλλαξαν τοὺς βαθμοὺς αὐτῶν καὶ τὰς τιμὰς, τοὺς συγγενεῖς καὶ τὰς πατρικὰς ἐστίας, τὴν ζωὴν καὶ τὸ αἷμα, ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Πατρίδος. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ εὐχὴ τῆς Πατρίδος ἡ ἀλεξίκακος ὁδηγεῖ τὰ διαβήματα αὐτῶν, τὸ ἀπρόσμαχον τοῦτο ὄπλον προασπίζει αὐτοὺς κα-

τὰ τῶν ἐπιβουλῶν καὶ τῆς συκοφαντίας. Καὶ ἡμεῖς δὲ, οἱ παθόν-
τες πολλὰ καὶ πάσχοντες, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνυπομόνως μασσῶντες τὸν
χαλινόν, τὸν αὐτὸν αἰσθανόμεθα διακκαῇ τοῦ κλέφτου πόθον· τῶν
ἀδελφῶν ἡμῶν τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὸ ἀβέβαιον μέλλον ἐν ὀδύνῃ
εἶδομεν, πάλλοντες δὲ παρηκολουθοῦμεν τὰ διαβήματά των. Κα-
θὼς ὁ ἀπὸ ἐρήμου βράχου ὑψηλοῦ ἱστάμενος συγγενῆς, παρακολου-
θεῖ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τῶν κυμάτων τὸ φέρον τὸν συγγενῆ αὐτοῦ
πλοῦον, καὶ πάντα αὐτοῦ ἐλιγμὸν καὶ πᾶσαν τῆς θαλάσσης κύμανσιν
μετὰ φόβου ἐνταύτῃ καὶ ἐλπίδος παρατηρεῖ, καὶ θερμούς πέμπει διὰ
τῆς χειρὸς ἀσπασμούς, καὶ τὸ λευκὸν μανδήλιον ἀνεμίζει, οὕτω καὶ
οἱ ἐπὶ τῆς ἐρημίας ταύτης τῆς ἠθικῆς ἐναπομείναντες ἡμεῖς, πικρὰ
θρηνοῦμεν τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν φιλάτων ἐξορίστων, καὶ ἡ διά-
νοια ἡμῶν καὶ οἱ πόθοι, ἀφιπτάμενοι ἀπὸ τὰ ἐνταῦθα δεινὰ καὶ τὰ
αἴσχη, ἐκείνους παρακολουθεῖ, ἢ εἰς τὴν Σμύρνην πλέοντας καὶ τὴν
Κωνσταντινούπολιν, ἢ εἰς τὴν ἀδελφὴν Ἰταλίαν περιπλανωμένους,
καὶ ἕκαστος μετὰ σπουδῆς ἐπιζητεῖ τὴν πρόσκαιρον λήθην τῶν ἡμε-
τέρων ἀτυχιῶν εἰς τὰς περὶ ἐκείνων ἀγγελίας.

Διὸ περιχαρεῖς ἐλάβομεν ἐσχάτως εἰδήσεις περὶ τῶν τριῶν εὐγε-
νεστάτων ἐκείνων νέων ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐλάμπρυναν τὴν ἐπα-
νάστασιν τοῦ Νευπλίου. (1).

Οἱ Ἰταλοὶ ἐνθουσιωδῶς ἐδεξιώθησαν αὐτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους
ἀπαντας φυγάδας, οὕτω ἀμείβοντες τὴν ἀδελφικὴν φιλοξενίαν, δι'
ἧς ἐπαρηγορήσαμεν καὶ περιεθάλψαμεν τὸ 1848 οἱ ἀπανταχοῦ Ἑλ-
ληνες, τοὺς Ἰταλοὺς φυγάδας. Ψυχῶν εὐγενῶν ἴδιον εἶνε, τὸ ἐνθου-
μεῖσθαι τὰς χάριτας, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐλησμόνησαν οἱ Ἰταλοί,
ὅτι κατὰ τὸ 1848, φυγάδας καὶ αὐτοὺς καὶ πλάνητας ὄντας, ἡ
Ἑλλὰς, καίτοι φρουρουμένη αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ἤνοιξε τὰς
ἀγκάλας αὐτῆς καὶ τοὺς περιεπτύχθη καὶ τοὺς ἐθέρμανε, καὶ ὡς
καλὴ μήτηρ ἀπέμαξε τὰ δάκρυα αὐτῶν, καὶ ἐν ταῖς ἡνεωγμέναις
αὐτῶν πληγαῖς, ἐνεστάλαξε τὸ βάλσαμον τῆς παρηγορίας, ἀψηφοῦ-
σα καὶ ἀπειλὰς καὶ βίας· δὲν ἐλησμόνησεν ἐκεῖνα ἡ Ἰταλία, ἀλλ' ἀ-
ποδίδουσα χάριτας ἀντὶ χαρίτων, καὶ ἀναλογιζομένη τὴν ταυτό-
τητα τῶν δυστυχιῶν καὶ ἡμῶν καὶ ἐκυτῆς, τὸν Νευπλιακὸν ἀγῶνα
ἐνθουσιωδῶς ἀπεδέχθη καὶ ὥργα εἰς ἀντίληψιν αὐτοῦ, ἐθρήνησε τὴν

(1) Τοῦ Πραΐδου, τοῦ Μάνου καὶ τοῦ Ν. Σμολένσκη.

πτῶσίν του, καὶ πρὸς τοὺς φεύγοντας αὐτοῦ μαχητὰς ἔτεινε τὰς ἀδελφικὰς ἀγκάλας.

Παντοῦ ὅπου ἔφερον τὰ βήματα οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν προέδραμεν ἡ φήμη, ὑπεδέχετο αὐτοὺς ἡ φιλοξενία, καὶ παρηκολούθει ἡ φιλία καὶ τὸ σέβας. Πᾶς οἶκος ἐλογίζετο εὐτυχὴς ὁ ξενίσας ἐκείνους, καὶ πᾶς ὑπερηφάνευστο Ἰταλὸς ὁ σφίξας αὐτῶν τὴν χεῖρα. Οἱ ἄνδρες παρεκάλουν νὰ τοὺς θεωρῶσιν ὡς ἀδελφούς, ταύτην νομίζοντες μεγίστην τῶν τιμῶν, οἱ γέροντες τοιοῦτους ἠύχοντο νὰ ἴδωσί ποτε, καὶ τοὺς ἰδίους υἱούς, αἱ δὲ μητέρες ἐδείκνυσαν πρὸς τὰ τέκνα, ἅτινα ἀτενίζοντα αὐτοὺς ἠρώτουν «Σεῖς εἴσθε οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι; » Παντοῦ τιμὴ καὶ σέβας, καὶ παντοῦ ἀγάπη καὶ ἐνθουσιασμός. Τίς τῶν ἄλλων ἀξιοματικῶν δὲν ζηλεύει τὴν τύχην ἐκείνων; Τίς, ἀποβλέπων πρὸς ἑαυτόν, δύναται νὰ μὴν ἐντραπῇ, νὰ μὴν καταφρονήσῃ αὐτὸς ἑαυτόν, νὰ μὴν τυφθῇ ὑπὸ τοῦ συνειδότος;

Τοιαῦτα τῆς ἀνδρείας τὰ γέρα, τοιοῦτοι τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος οἱ στέφανοι, οὕτως ἀμοιβόνται οἱ τυφλῶς πεπαιθόμενοι τοῖς ῥήμασι τῆς Πατρίδος καὶ προθύμως θυσιαζόντες τὸ αἷμα αὐτῶν, ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκείνης.

Ἄλλ' ἐν τῷ λιπρῷ ἐκείνῳ καὶ μυριπνόῳ λειμῶνι τῆς φιλοξενίας καὶ τῆς τιμῆς περιπατοῦντες, συχνὰ ὠλίσθανον ἐπὶ τῶν γλοιωδῶν ὄψεων τοῦ δόλου καὶ τῆς συκοφαντίας, ὧν αἱ συρίζουσαι κεφαλαὶ ἀνεῖρπον μέχρις αὐτῶν· ἀλλὰ ταχέως κατεπατοῦντο καὶ ἐθλίβοντο. Πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῶν πολὺ, καὶ ἐνῶ ἔτι ἐπολέμουν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Ναυπλίου, ἀπόστολοι μοχθηροὶ καὶ γράμματα, ἐκεῖθεν στελλόμενα, ἔλεγον πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς, «πρὸς αὐτοὺς συμπαιθεῖτε; αὐτοὺς νομίζετε στρατιώτας ἀγνοῦς τῆς πατρίδος καὶ μάρτυρας τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῆς; Ἀκούσατε, Ἰταλοί: Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἠθέτησαν τὸν ὄρκον αὐτῶν, ἠντάρτησαν κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν, καὶ ἐσπάραζαν τὰ πατρικὰ αὐτοῦ σπλάγγνα, ὅχι πεπαιθόμενοι εἰς τὴν φωνὴν τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ συνειδότος, ἀλλὰ καταπροδίδοντες αἰσχυρῶς καὶ ἀτίμως τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν καὶ τοὺς ὄρκους καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς, τὸ μέγα, ὅπερ ἡμεῖς κρυφίως προητοιμαζόμεν, καταπωλοῦντες ταῦτα πάντα, αὐτοὶ καὶ σύμπασα ἡ ἀντιπολίτευσις, ἀντὶ ὀλίγων ξενικῶν ἀργυρίων. Τὴν ἀλήθειαν ἐλαλήσαμεν καὶ μάρτυς ἡμῶν ὁ Κύριος.»

Τοιαῦτα ἔγραφον ἐντεῦθεν πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς, καὶ τὸν φιλέλληνα Θωμαζαῖον, καὶ ἔτεινον δολίως τὴν αἰμοσταγῇ χεῖρα πρὸς κοινὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Συγχρόνως δὲ προσεπάθουν νὰ διαρέσωσι τοὺς ἐξορίστους ἀδελφοὺς ἡμῶν, φουσῶντες μῆσος καὶ φθόνον ἐν αὐτοῖς, καὶ ὑποσχόμενοι πρὸς ἐκεῖνον μὲν τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἡπείρου, πρὸς τοῦτον δὲ τὴν τῆς Κρήτης, καὶ πρὸς ἄλλους ἄλλα.¹

Ἄλλ' οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, τὰς μὲν πρὸς τοὺς ξένους συκοφαντίας καὶ τὰς ὕβρεις, ἅμα ἐμφανιζόμενοι διέλυον, ὅπως ὁ λαμπρὸς ἥλιος ἀνατέλλων διαλύει τὴν μελανοτάτην ὀμίχλην, πρὸς δὲ τὰς προτάσεις ἐκείνας τὰς διαβολικὰς οὐδ' ἐπρόσεξαν, ἀλλὰ παρερχόμενοι ἔλεγον πρὸς τοὺς διαβόλους : « περιμείνατε, καὶ θὰ ἰδῆτε ! » Καὶ οἱ Ἰταλοὶ δὲ ἅμα ἰδόντες αὐτούς, ἀνεγνώρισαν οἷοι ἄνδρες ἦσαν. « αὐτοί, ἔλεγον, προδόται ; αὐτοὶ ἀργυρώνητοι, οἱ μὴ συγχωροῦντες μηδὲ τὴν ἐλαχίστην τῆς φιλίας προσφορὰν, ἀλλὰ πτωχικῶς συνεπαρκούμενοι καὶ ἀλλήλους συμβουλοῦντες ; Τώρα νοοῦμεν, τίνες εἶνε οἱ προδόται καὶ τίνες οἱ ἀργυρώνητοι. »

Παρὰ τὰς θελατικὰς ὄχθας τῆς Μείζονος λίμνης, ἐνθα ἡ φύσις ἐνδύεται τὴν λαμπροτέραν αὐτῆς στολὴν, πρὸς δὲ τὴν φύσιν ἀνθاميλλᾷται ἡ τέχνη, ἡ δὲ πατρικὴ τοῦ Βίκτωρος ψυχὴ ἵδρυσε τοῖς Λομβαρδοῖς ἀγλὰν ἐλευθερίας ναόν, πέριξ δὲ αὐτοῦ ἀγᾶλλονται τὰ εὐγνώμονα αὐτοῦ τέκνα, καὶ οἱ πάντοθεν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην προσερχόμενοι ξένοι, ἀπολαμβάνοντες ἀφθόνως ἅπαντα τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης τὰ ἀγαθὰ, ἐκεῖ ἴδομεν ἐσχάτως διὰ τοῦ ὅμματος τῆς ψυχῆς, τοὺς τρεῖς νεωτῆτους ἡμῶν ἀδελφοὺς, κινουντας ἔμφροντι καὶ βαρύθυμον βῆμα. Ἐσκίρτησεν ἡ καρδίκα ἡμῶν εἰς τὴν ὄψιν τῶν φιλτάτων ἐκείνων μορφῶν. Ἐκινήθη δὲ καὶ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν ἄλλων ξένων ἡ περιέργεια καὶ ὁ θαυμασμός, ἀντιφιλοτιμουμένων ὑπὲρ τῆς ξενίσεως αὐτῶν, θαυμαζόντων τὸ εὐγενὲς αὐτῶν ἦθος, ἀπορούντων δ' ἐπὶ τῇ βαρυθυμίᾳ μόνων αὐτῶν ἐν τῇ κοινῇ ἐκείνῃ ἐορτῇ τῆς τε φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ἄλλ' οὔτε τὰ κάλλη τῆς φύσεως, οὔτε τῆς Λομβαρδικῆς χώρας ἡ μαγεῖα, οὔτε τὸ ἔσμα τῆς ἀηδόνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῆς λίμνης σεληναῖον φῶς, οὔτε τῶν Ἰταλῶν ἡ ἀδελφικὴ φιλοξενία καὶ ἡ γενική τιμὴ καὶ ὁ θαυμασμός, ἠδυνήθησαν νὰ διαλύσωσι τὸ ἐπὶ τῶν

1 Τῷ Νότῃ Βότασκη, τῷ Ἀρτέμῃ, τῷ Ζιμβρακάκη.

νεανικῶν ἐκείνων μετώπων ἐπικαθήμενον νέφος, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐπέτεινον τὴν θλίψιν αὐτῶν τὴν πικράν. Διότι ἐσύγκρινον τῆς Ἑλλάδος τὴν δυσπραγίαν πρὸς τὴν ὀλβιότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἰταλῶν. Οὗτος ὁ πικρὸς διαλογισμὸς ἐπέβη τὴν ψυχὴν αὐτῶν διαρκῶς. Ἀλλὰ τὴν ὀλβιότητα ἐκείνων δὲν ἐτόλμουν νὰ φθονήσωσιν, οὔτε νὰ μεμφιμοιρήσωσι κατὰ τῆς Θείας Προνοίας, γνωρίζοντες καλῶς τὸν κύριον καὶ μεγαλειότατον αἵτιον τῆς εὐδαιμονίας τῶν Ἰταλῶν καὶ τὸν τῆς ἀτυχίας τῆς Ἑλλάδος.

Καθὼς δὲ πάλαι ποτὲ τὰ τέκνα τοῦ Ἰσραὴλ ἔκλαιον παρὰ τὸν ποταμὸν τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τῷ μνησθῆναι αὐτοὺς τῆς Σιών, οὕτω καὶ οἱ νέοι ἡμῶν ἀδελφοὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Μαίζονος λίμνης ἔκλαιον ἐπὶ μνησθῆναι τῆς Ἑλλάδος, πρὸς δὲ τοὺς εὐφραυνομένους καὶ ἄδοντας Ἰταλοὺς, προσκαλοῦντας πρὸς ᾧδὴν καὶ αὐτοὺς, ἔλεγον «Πῶς ἄσωμεν τὴν ᾧδὴν τῆς Πατρίδος ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;» ἐπανελάμβανον δὲ καθ' ἑαυτοὺς τὸν ὅρκον ἐκεῖνον τὸν φοβερὸν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. » Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου μνησθῶ, ἐὰν μὴ προανατάξωμαι τὴν Ἱερουσαλήμ ἐν ἀρχῇ τῆς εὐπροσύνης μου. »

Ἀλλὰ ποῦ ἔφερον τὸ βῆμα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι νέοι στρατιῶται τῆς Πατρίδος, καὶ τίς διαλογισμὸς ἢ τίς βούλησις ᾧδήγει αὐτοὺς;

Καθὼς ὁ νέος Τηλέμαχος μετὰ τοῦ ἐταίρου αὐτοῦ Μέντορος διέβαινε τὰ ὄρη τὰ Πελοποννησιακὰ καὶ τὰς κοιλάδας, καὶ ἐρχόμενος εἰς Λακεδαιμόνα πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Μενελάου, ἵνα συμβουλευθῇ τὴν πεῖραν ἐκείνου, πῶς ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν πατρικὴν ἐστίαν ἀπὸ τῶν λυμνινομένων αὐτὴν κηφήνων, οὕτω καὶ αὐτοὶ διήρχοντο τὴν Λομβαρδίαν, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Γαριβάλδη!

Ἀλλὰ κράτησε ἀναγνώστα, τὸν βίαιον τῆς καρδίας παλμόν, καὶ ἄκουσον τὴν διήγησιν τῶν νέων ἀδελφῶν μας.

Β'.

« Φθάσαντες εἰς Βελγεράτην (γράφουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν), εὗρομεν τὴν πόλιν πανηγυρίζουσαν μουσικῇ, ᾠσματα, χοροὶ καὶ συναθροίσεις ἀνθρώπων ἐνθουσιῶντων ἐφαίνοντο, ὡς περιμένοντές τι. Ἐ-

κάθησamen ἐκεῖ κάπου, μακρυνοὶ θεαταὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν Ἰταλῶν. Αἶφνης ἀκούομεν ἐρχομένην τὴν μουσικὴν τῆς Ἐθνοφυλακῆς παια-
νίζουσαν τὸ Ἰταλοφιλὲς ᾠσμα (Eviva Garibaldi, Italia e Liber-
ta)· προηγεῖτο δὲ πλῆθος πολὺ ἐνθουσιωδῶς ζητοκραυγάζον ἐφιππον
ἄνδρα. Ἐπλησίασαν· ὁ ἀνὴρ ἐστάθη πρὸ ἡμῶν· ἠτένισεν ἡμᾶς μετὰ
προσοχῆς καὶ φιλοφρόνως ἠρώτησεν, ἂν ἡμεῖς εἴμεθα οἱ Ἕλληνες καὶ
μᾶς ἔτεινε τὴν χεῖρα· Οὗτος ἦτο ἐκεῖνος. Ἄφωνοι ἠτενίζομεν αὐτόν.
Μὴ ἐρωτᾶτε νὰ σᾶς περιγράψωμεν τὸν Γαριβάλδην, διότι μᾶς ἐφάνη,
ὅτι ἀχλὺς τις περιέβαλλεν αὐτόν καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα, ὅσάκις
τὸν ἐβλέπομεν, καὶ τότε δὲ ἀκόμη, ἔχοντες αὐτὸν πάντοτε κατὰ
διάνοιαν ἔμπροσθέν μας, τὸν βλέπομεν διὰ τῆς ἀχλὺς ἐκείνης, μό-
νον δὲ τοὺς μεγάλους καὶ γλαυκοὺς ὀφθαλμοὺς διεκρίνομεν, ἀπ' ὧν
ἔρρεεν ἡ ἀγάπη καὶ ἐξήστραπτεν ὁ ἐνθουσιασμός· ἀγαθότης καὶ παν-
τοδυναμία, γλυκύτης καὶ μεγαλεῖον, ἀπέπνεον ἀπ' αὐτοῦ· τὸν ἐπλη-
σίασας ; ἀμέσως τὸν ἐλάτρευσας καὶ ἑγενεας ἰδικός του.

Λαβὼν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς χειρός, μᾶς παρεκάλεσε νὰ τὸν συνοδεύσω-
μεν εἰς Ἰντραν, ὅπου ἐπήγαγεν. Ἡ πόλις πᾶσα ἐπὶ ποδὸς ἐπερίμε-
νε τὸν ἥρωα, καὶ ἔδραμον εἰς προὔπαντησίν του· ἡ μουσικὴ τῆς ἐθνο-
φυλακῆς ἐπαιάνιζε, πάντες ἐζητωκραύγοντο τὸν Πατέρα καὶ ἐλευθε-
ρωτήν, αἱ γυναῖκες τοῦ ἔρριπτον ἄνθη, οἱ γέροντες ἐδείκνυσαν αὐτὸν
πρὸς τὰ παιδία. Ἐκεῖ μᾶς προσεκάλεσεν εἰς τὸ γεῦμα, καὶ μᾶς ἐσύ-
στησε πρὸς τοὺς φίλους καὶ συστρατιῶτας του, λέγων· «σᾶς συ-
σταίνω τοὺς νέους τούτους Ἕλληνας, οὓς θέλω ν' ἀγαπᾶτε ὡς ἀδελ-
φούς, διότι ἀδελφοὶ ἡμῶν εἶνε πάντες οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ πατρίδος
καὶ ἐλευθερίας. Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ συνταγματάρχου Σιμωνέτη, παρ'
ὧ ἐξενίζετο ὁ Γαριβάλδης, μᾶς εἶπεν «Ἀγγεῖλατε πρὸς τὰς Μητέ-
ρας καὶ τὰς ἀδελφάς σας, ὅτι αἱ Ἰταλίδες συμπάσχουν εἰς τὰ δει-
νὰ των, καὶ ὅτι εὐχονται ἀπὸ βάθους ψυχῆς νὰ τὰς ἴδωσι καὶ αὐτὰς
μίαν ἡμέραν εὐτυχεῖς.»

Τῇ δ' ἐπαύριον, μᾶς προσεκάλεσε ν' ἀναβῶμεν πρὸς περίπατον εἰς
ὑπὸρείαν τινα τῶν Ἀλπεων. Μεστοὶ παθῶν παντοίων ἀλλη πληττο-
μένων, θαυμασμοῦ, ἡδονῆς, ἄλγους, εὐφροσύνης, ζήλου, συνοδεύσα-
μεν τὸν Γαριβάλδην. Ἡ φύσις μᾶς ἐφαίνετο προσμειδιώσα καὶ δεξι-
ομένη ἡμᾶς· πάντοθεν ἔπνεε δροσερὰ αὐρὰ ἐλευθερίας, δροσίσασα τὰ
βράζοντα ἡμῶν στήθη. Ἐκαθίσαμεν παρὰ τῷ Γαριβάλδῃ. Θέα λαμ-

πρά, ἐξανοίγετο ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Θάλλουσα καὶ σφριγῶσα ἡ Ἰταλίᾳ ἐπανηγύριζε ἐν ὧδαῖς μυριάδων καὶ χοροῖς τὰ Μεγάλα αὐτῆς Ἑλευθερία· ὁ ἄνεμος ἔφερε μέχρις ἡμῶν εὐηχον εὐθυμίας θροῦν καὶ πανηγυρικοὺς ἀλαλαγμοὺς ἐλευθερίας, καὶ κατὰ στιγμήας ἐπληττε τὰς ἀκοάς μας τοῦ Ἑθνικοῦ ἄσματος ἡ ἐπωδός,

Eviva Garibaldi Italia e Libertà.

Καὶ περίρξ ἡ θάλασσα συνωρχεῖτο καὶ συνεώρταζεν. Ἀλλ' ὅταν ἐστρέψαμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἀριστερά, πόνος καὶ λύπη ἔδραζε τὴν καρδίαν ἡμῶν, διότι ἐκεῖ μᾶς ἐφάνη διὰ μαύρης ὁμίχλης καὶ πυκνῶν νεφελῶν, ὅτι ἐξανοίγομεν τὴν ποθητὴν Ἑλλάδα. Ποῖα ἀντίθεσις ! Πῶς νὰ μείνωμεν ἀνάλγητοι εἰς τὸ θέαμα ἐκεῖνο ; Καὶ ἐνθυμήθημεν τότε τοὺς ττίχους τοῦ Βεραιγγέρου, ὅστις ὑμῶν τοὺς θριάμβους τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, «ὠραῖος εἶνε (ἔλεγεν) ὁ οὐρανὸς τῆς Ἰταλίας, ἀλλ' ἡ δουλεία τὸν ἀμαυροῖ· φέρεμε πλοῖτον φέρεμε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐκεῖ ἐνθα ἀνατέλλει λαμπρὸν φῶς ἐλευθερίας· ἐκεῖ, ἐκεῖ ποθῶ ν' ἀποθάνω.»

Il est bien beau le ciel de l'Italie,

Mais l'esclavage en obieureiel' azior·

Vogue plus loin, mocher, je t'en supplie,

Vogue ou là-bas remait un jour si pur

L' est là, c'est là, que je voudrais mourir.

Ὁ Γαριβάλδης εἶδε τὸν πόνον ἡμῶν καὶ ἐννόησεν αὐτοῦ τὴν αἰτίαν. Ἐλαβεν ἡμᾶς τῆς χειρὸς καὶ εἶπε. «Τὸ δάκρυ αὐτὸ τὸ πικρὸν, φίλτατοι Ἕλληνες, τὸ ἔχυσα καὶ ἐγὼ ἄλλοτε πολλάκις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου ὕψους· τὸ ἄλγος ὅπερ τρώγει τὴν καρδίαν σας τὴν στιγμήν ταύτην, τὸ ἡσθάνομην ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἐγὼ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου τόπου· ἐπὶ τῆς ὑπορείας ταύτης τῶν Ἀλπεων ἡρχόμην συχνά, ὅτε ἡ Πατρίς μου ἦτο ἀκόμῃ δούλη· διὰ τοῦτο σᾶς ἔφερα καὶ σᾶς τόρα, φίλοι νέοι, ἔδῶ. Πρὸ τσεσραράκοντα ἔτων διήρχετο μὲ μακρὰ βήματα τὰ ὄρη ταῦτα ἡ Ἑλευθερία, φεύγουσα τοὺς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ καὶ Πολωνίᾳ αὐτῆς ναοὺς, οὓς βεβηλώσαντες ἐφροῦρουν οἱ τρεῖς στεφηνόφοροι δῆμιοι, ὁ Ῥώσος, ὁ Πρωσσοὺς καὶ ὁ Αὐστριακός· τὸ φῶς αὐτῆς διερχομένης ἐξύπνησε τοὺς βαθῆως κοιμωμένους Ἰταλοὺς, οἵτινες, κείμενοι χιμαί, ἔτεινον πρὸς αὐτὴν ἱκετηρίους χεῖρας, φωνάζοντες «Ἑλευθερία, ἔλα πρὸς ἡμᾶς, Ἑλευθερία

ἔλα». Ἀλλ' ἐκείνη, μόλις στρέψασα τὸ βλέμμα εἶπε πρὸς αὐτούς. «Δὲν εἴσθε ἀκόμῃ ἄξιοι ἐμοῦ σεῖς, οἵτινες, κείμενοι, μ' ἐπικαλεῖσθε· πρὸς ἄλλους ἄνδρας βαίνω ἐγώ, πρὸς τοὺς παῖδας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες σπένδοντες ἀφειδῶς σπονδὰς αἵματος ἀγνοῦ, μ' ἐπικαλοῦνται νὰ στήσω ἐκεῖ τὰ ἱερά μου τεμένη· εἴσθε ἀνάξιοι, ὦ Ἴταλοί, ἐμοῦ καὶ τῶν Προγόνων· δειχθῆτε ἄξιοι αὐτῶν, καὶ δὲν θὰ λησμονήσω τὰ τέκνα τῆς Ἰσπανίας»· καὶ αὕτη ἡ Θεὰ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος μαχομένους ὑμῶν Πατέρας, καὶ ζῶντας μὲν ἐνέπνευσε εἰς τὰ στήθη αὐτῶν ἀνδρίαν ἴσῃν τῆς τῶν Πατέρων, πίπτοντας δὲ ἔσπερε μὲ στέφανον δόξης ἀειθαλλῆ, τὰς δὲ ψυχὰς αὐτῶν ὠδήγει εἰς τὸν νάον τῆς ἀθανασίας. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ Ἴταλοί ἐκεῖμεθα ἀκόμῃ ἐπὶ πολὺ, ἀνοίγοντες ἐνίοτε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ζητοῦντες τὴν ἐλευθερίαν παρὰ τῶν καταπατούντων ἡμᾶς ξένων, καθὼς οἱ πανάθλιοι ὑπήκοοι τοῦ Πάππα, μόλις βλέποντες ξένον, ἀποκαλυπτόμενοι καὶ ὀδυρόμενοι ἐλεεινῶς, τείνουσι τὴν χεῖρα, μὴ λαμβάνοντες δὲ ὑβρίζουν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τότε ἐψωμοζήτοῦμεν παρ' αὐτῶν τῶν ἐργατῶν τοῦ ἐξευτελισμοῦ μᾶς ξένῃν τὴν ἐλευθερίαν, δουλικῶς ὑβρίζοντες καὶ ἀπειλοῦντες· διότι σπέρματ' αὐτοῦ δουλείας κατ'έχουν τότε τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐφρόνουν δουλικά. Ἀλλ' ἦλθε καιρὸς, ὅτε ὁ σπόρος ἐκεῖνος ὁ κακὸς ἐσάπισε καὶ ἠφρνήσθη, ἄλλος δὲ γενναῖος ἐσπάρη ἐπὶ τῆς Ἰταλίας. Τότε νέα γενεά, ἄσπιλος τῶν κακῶν τῶν προτέρων, μεστὴ δὲ θάρρους καὶ ἐνθουσιώδους ὀργασμοῦ, ἐβλάστησεν ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ἡ Ἰταλία ἀντιφιλοτιμουμένη πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἠγέρθη καὶ ἐκραύγασε «θέλω καὶ ἐγὼ νὰ γείνω ἐλευθέρ». Ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἄγρουσα ὁδὸς εἶναι σκολιὰ καὶ δύσκολος καὶ ἐν αὐτῇ ἡ πτώσις τοῦ ἐνὸς εἶναι γέφυρα τοῦ ἑτέρου. Ἡ Ἑλευθερία εἰσακούει εὐθύς πᾶσαν ἐπικλήσιν γενναίαν ἢ εἰλικρινῆ. Πρέπει νὰ τὴν λατρεύσῃ τις περιπαθῶς, ἀπασαί αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦς νὰ τείνωσι πρὸς αὐτὴν καὶ μόνῃν ἀμετατρέπτως, νὰ ᾔηνε τις τόσον μεστὸς αὐτῆς, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος πόθος νὰ χωρῇ ἐν αὐτῇ· καὶ τότε μόνον προσέρχεται ἡ Θεὰ. Εἰσχωρεῖ ἕτερος διαλογισμὸς ἐπιθυμία ἢ φροντίς; Ἡ Θεὰ εὐθύς ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοὺς ἀναξίους αὐτῆς. Ἐπρεπε νὰ μᾶς ἰδῇτε τότε, φίλτατοι νέοι, ἀλλὰ καλλίτερα ὅτι δὲν μᾶς εἶδατε, διότι θὰ μᾶς ἐκαταφρονεῖτε. Τότε ἀκόμῃ δὲν ἐλατρεύαμεν τὴν ἐλευθερίαν, ὡς Θεάν. Οἱ μὲν νέοι ἡμῶν περιέφερον

εἰς τὰς ὁδοὺς μακρὰς κόμας καὶ βαδισμα μελαγχολικὸν δῆθεν ἢ ἀρειμάνιον καὶ τὰς ἄλλας ἐπιδείξεις, τὰ συνήθη οἰκτρὰ δειγµατὰ τῆς ἀνάνδρου ἀργείας. Ἄλλοι δέ, οὓς ὁ λαός, ἀηδιάσας τοὺς φιλάργους, ἀφιλοπάτριδας καὶ ἀνικάνους πολιτικούς, ἀνύψωσεν ἀπὸ τῆς κοπρίας, ἐλπίζων αὐτοὺς κηλλιτέρους ἐκείνων, ἐδοξοµάνησεν καὶ ἐτυφλώθησεν καὶ ἕκαστος ἐζήτει διὰ παντὸς τρόπου νὰ γείνη πρῶτος, ἐµπορευόµενος τὸν ἄκριτον ἐνθουσιασµὸν τῶν νεωτέρων, καὶ τὴν εὐήθειαν τοῦ λαοῦ, εἰς λόγους φοβεροί, εἰς ἔργα ἄθλιοι. Ἄλλ' ἡ ἐλευθερία θέλει λατρεῖν πυρώδη, καὶ ὡς τὸ πῦρ ἀγνὴν, ἀναλάμπουσιν ἀπὸ ψυχῆς ἐνθουσιώδους· διὰ τοῦτο ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπόν του ἀφ' ἡµῶν, διὰ τοῦτο µᾶς ὤκτειρον οἱ ξένοι, καὶ ἐχαίροντο οἱ ἐχθροί, οἱ δὲ ἄγνοι Ἴταλοι κατετρώγοντο ὑπὸ τῆς ἐντροπῆς καὶ τῆς ὀδύνης, καὶ ἀνυπόµονοι καρδοκοῦντες εὐκαιρίαν, ἀφρίζοντες ἐµάσων τὸν ξενικὸν χαλινόν. Διότι ἐνόµιζον ὅτι ἡ Ἰταλία εἶχεν ἀνάγκην βιαίου τιναγµοῦ, καὶ πολέμου πανεθνοῦς, ἐν οὗτινος τῇ φλογὶ νὰ κατκαύσῃ καὶ ἀφανίσῃ, καθὼς ἐν τῇ Οἴτῃ ὁ πρόγονός σας Ἡρακλῆς, τὰς δουλικὰς κακίας. Καὶ ἦλθεν ἡ πολυπόθητος εὐκαιρία. Κατὰ τὸ 1848, οἱ λαοί, ἀποφασίσαντες νὰ γείνουν ἐλεύθεροι, ἠγέρθησαν, συνέτριψαν τὰς ἀλύσεις αὐτῶν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν Ἐλευθερίαν. Ἐσείσθη δὲ ἡ Εὐρώπη εἰς τὰ βήµατα τῆς Θεᾶς. Τότε ἠγέρθη καὶ ἡ Ἰταλία ἀκούσασα τοῦ φιλοπάτριδος βασιλέως τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου τὴν ἐθνεγέρτειραν φωνήν.

Ἡγέρθη, ἀλλ' ἔπεσε καὶ δεινῶς ἐτραυματίσθη· διότι δὲν εἶχοµεν ἀκόµη μάθει νὰ ἡμεθα ἐλεύθεροι, διότι ἠλπίσκαµεν εἰς τοὺς ξένους, διότι ἐνοµίζκαµεν, ὅτι θὰ κινήσωµεν τὴν συμπάθειαν αὐτῶν, ἄδοντας ἐλεγείας καὶ ἐπικαλούµενοι τὰς σκιὰς τῶν ἡρώων τῆς παλαιᾶς Ῥώµης καὶ τῶν μεγάλων τῆς Ἰταλίας ἀνδρῶν, οὔτινες αἰσχυρόµενοι καὶ στεναχίζοντες ἀπέβλεπον πρὸς τοὺς ἀναξίους αὐτῶν ἀπογόνους. Ἄλλ' ὅµως ὁ τιναγµὸς ἐκεῖνος ἐγένετο ἀρχὴ πικρίας, διότι τὸ πάθηµα ἔγεινε µάθηµα, διότι τραυματισθέντες ἐψάύσαµεν τὰς πληγὰς ἡµῶν, καὶ ἐγνωρίσαµεν τὰ τρωτὰ ἡµῶν µέρη.

Τέλος ἐν τῇ ξηρᾷ ἡµῶν κεφαλῇ τὸ μέγα δίδαγµα τῶν αἰώνων, οἵτινες στεντορίως φωνάζουσι πρὸς τὰ ἔθνη. «Θέλετε νὰ ἀπολαύσητε τὴν Ἐλευθερίαν; σπῆσατε αὐτῇ ἐν σιγῇ καὶ κατανύξει ἀγνὴν καὶ ἀφειδῇ τοῦ αἵµατος ὑµῶν σπονδὴν, καὶ προσφέρετε χαρµοσύνως τὰς

ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, εὐπρόσδεκτον αὐτῇ ἐκατόμβην· οἱ λόγοι καὶ αἱ ἐπιδείξεις, ἡ ἄνους οἴσεις καὶ ἡ ἄκαρδος φιλαυτία εἶνε ὁ σίδηρος, δι' οὗ ἡ τυραννία κατασκευάζεται τὰς ἀρρήκτους ὑμῶν ἀλύσεις. Οὕτω ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ ἔγινε αἰτία τῆς ἰάσεως. Ἐν τῷ πυρὶ τῆς Νοβάρας περιέκαυσε τὰς κακίας αὐτῆς ἡ Ἰταλία καὶ ἔκτοτε ἐξαγνισθέντα τὰ τέκνα αὐτῆς ὠρκίσθησαν νὰ ζήσουν ἐλεύθερα, ἢ ἐλεύθερα νὰ ἀποθάνωσι. Φέροντες δ' ἔτι ἐπὶ τοῦ τραχήλου τὸν βαρὺν ζυγόν, ἐν ἔμφρονι σιγῇ, ἐν ἀδιασείστω ἀποφάσει καὶ ἐν ἀμειλίκτῳ κατὰ τῶν ἐχθρῶν μίσει ἠλειφόμεθα ἅπαντες πρὸς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Τότε, φίλτατοι Ἕλληνες, ἔπρεπε νὰ μᾶς ἰδῆτε, διότι θὰ ἐννοοῦσατε ἀμέσως, ὅτι εἴμεθα ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας. Ἀπεβάλαμεν τὰς πρότερον κακίας, τὴν θρασυδείλωνα ἐπιδείξιν καὶ τὸν ζωώδη ἐγωϊσμόν, καὶ ἐνεκολπώθημεν ἅπαντες τὴν πίστιν, ὅτι τότε μόνον θὰ γίνωμεν ἐλεύθεροι, ὅταν ἕκαστος Ἰταλὸς ἐν σιωπηλῇ ἀποφάσει πράξῃ τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκον. Τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν ταύτην ὑπεβοήθει καὶ τῶν τυράννων ἡ τύφλα, οἵτινες ἐνόμισαν, ὅτι τὰς ἐπικρατασίας καταβάλλει ἡ βία, ὅπως ἡ βία τοῦ ἀνέμου καταβάλλει τὸν σπόρον ἀπὸ τῶν δένδρων ἢ τῶν φυτῶν, καὶ διασκορπίζει ἐπὶ τῆς γῆς, ἀγνοοῦντες, ὅτι τοιοῦτοτρόπως ὁ σπόρος εὐκολώτερον σπεύρεται, καὶ ταχύτερον βλαστάνει. Αἱ φυλακαὶ ἐγέμισαν, τῶν εὐγενεστάτων πολιτῶν ἀγογγύστως ὑπομενόντων τὰ φοβερά τοῦ Βόμβα βασιανιστήρια, οἷον ὁ εὐγενὴς Ποέριος καὶ ὁ Σεττεμβρίνης μετὰ τοῦ τρυφεροῦ υἱοῦ, οἵτινες ἐπροτίμησαν νὰ σαπίσωσιν ἐν ταῖς φυλακαῖς, παρὰ νὰ ζητήσωσι χάριν παρὰ τοῦ τυράννου τῆς Πατρίδος. Ἀπειροὶ ἐξόριστοι, μετηνάστευσαν τότε εἰς Ἀγγλίαν, εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο τῆς Ἐλευθερίας σχολεῖον, ποτισθέντες ἐκεῖ τὸ ἀγνὸν αὐτῆς νάμα καὶ ἐνστερνισθέντες ἀνδρείαν ψυχῆς, καὶ τὴν ἀληθῆ φιλοπατρίαν, ἐπιστρέφοντες δὲ ἐδίδαξαν ἡμᾶς, πῶς τὰ ἔθνη καὶ ἀποκτῶσι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ διατηρῶσι, γενόμενοι οὕτω οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι τῆς Ἰταλίας πολῖται, οἱ ὀδηγῆσαντες τοὺς συμπολίτας αὐτῶν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, τῆς ἐλευθερίας, τοῦ μεγαλείου, καὶ τῆς δόξης.

Δὲν εἰξεύρω ἐγὼ τί λέγουσιν οἱ φιλόσοφοι περὶ τοῦ ἄν ἦεν διδασκτὴ ἢ ἐλευθερίᾳ ἢ ὅχι· τοῦτο μόνον εἰξεύρω, ὅτι παρὰ τῶν Ἀγγλῶν εἶνε δυνατὸν νὰ διδαχθῇ τις αὐτήν. Τὸ εὐεργετικὸν τοῦτο σχολεῖον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπερ κατὰ δυστυχίαν πολὺ ἀργὰ ἐγνωρίσμεν ἡ-

μεῖς οἱ Ἴταλοὶ, συσταίνω, φίλτατοι Ἕλληνες, καὶ πρὸς τοὺς νέους ὑμῶν συμπατριώτας.

Τὴν δὲ ἀπόφασιν ἡμῶν ταύτην νὰ ἐλευθερωθῶμεν καὶ τὴν καρτερίαν εἰς τὰ δεινὰ εὐλόγησεν ὁ Θεός, ὅστις βοηθεῖ μόνους ἐκείνους, οἵτινες βοηθοῦσιν ἑαυτοὺς. «Καὶ ἐγένοντο ἄνθρωποι ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτοῖς, Βίκτωρ καὶ Καβούρ». Ναί, αὐτοί, λαβόντες τῆς χειρός, ἤγειραν τὴν πεπτωκυῖαν Ἰταλίαν καὶ ἔστεψαν αὐτὴν διὰ τοῦ λαμπροτάτου τῶν στεμμάτων. Ὁ Βίκτωρ εἶνε ὁ κοινὸς ἡμῶν Πατήρ καὶ εὐεργέτης· οὐδέποτε ἔθνος εὐδαιμόνησε ἕνεκα ἑνὸς ἀνδρός, καὶ μάλιστα βασιλέως, ὅπως ἡ Ἰταλία ἕνεκα τοῦ φερωνύμου ἡμῶν βασιλέως Βίκτωρος¹ Ἐμμανουήλ. Αἰῶνες θὰ ὑμνῶσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ τὴν φιλοπατρίαν. Πρὸς τὸν Καβούρ συχνὰ ἐδυχογνώμησα κατὰ τὸν βίον, ἀλλὰ πᾶντοτε, μάλιστα δὲ τώρα, καίτοι δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου τῷ ξένῳ, ἀναγκωρίζω ὅτι αὐτός, ἦτο ὁ νοῦς, ὁ ἐκ τοῦ ἐπαναστατικοῦ χόους δημιουργήσας τὴν Ἰταλίαν. Ἐμπροσθεν τοῦ τάφου αὐτοῦ κλίνω εὐλαβῶς τὸ γόνυ, καὶ ἀπκηρύγροτος θρηνῶ τὴν κοινήν τῶν Ἰταλῶν ὀρφανίαν. Καθὼς κατὰ τὰς ἐκρήξεις τῶν ἐν τῇ Σικελίᾳ ἡφαιστειῶν μας, λάβρα καὶ λίθοι πυρακτωμένοι πολλοὶ καὶ πῦρ ἐξερεύγονται ἀτάκτως, αἶφνης δὲ εἰς ἡ δύο λίθοι παμμέγιστοι τινάζονται πρὸς τὰ ὕψη, καὶ ἡ ἐκκηρύξις παύει, ἡσυχία δ' ἐπέρχεται πάλιν καὶ ἡρεμία, οὕτω καὶ κατὰ τὸν βίαιον ἐκείνον καὶ ταραχώδη σεισμόν τῆς Ἰταλίας, ἀναφανέντες ὁ Βίκτωρ καὶ ὁ Καβούρ, ἔφερον τὴν νόμιμον τάξιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, κατέστησαν τὴν γῆν ταύτην λειμῶνα ἐλευθερίας λιπαρόν, καὶ ἵδρυσαν ἐπ' αὐτῆς τὸν ἀγλαότατον τῶν Νεῶν της. Εἰς τὰς πεδιάδας ταύτας τὰς εὐδαιμόνας, καὶ τὰ ὄρη, τὰ δεινροσκεπῆ, ἀναπνεύσατε τὴν ζωοπάροχον ταύτην αὔραν, καὶ ἀκούσατε τὸν εὐφρόσινον τοῦτον θροῦν· πάντα ταῦτα ὑμνοῦσι τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ τὴν φιλοπατρίαν. Καὶ ὅμως ἦτο ποτὲ καιρὸς, ὅχι μεμακρυσμένος, ὅτε ζοφερὸν νέφος ἐκάλυπτε τὴν Ἰταλίαν, παντοῦ ἐφαίνοντο τὰ στιγματῖα τῆς τυραννίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῶν πόλεων καὶ ἐπὶ τῶν πεδιάδων τούτων καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων, φόβος δὲ καὶ ὑποψία ἐσκίαζε τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰταλοῦ, κεκυφὸς καὶ νεύοντος πρὸς τὴν δούλην γῆν,

1 Βίκτωρος, δηλαδὴ Νικητοῦ, ἢ Νικήτα.

ὄχι πρὸς τὸν ἐλεύθερον οὐρανόν, σιγὴ δ' ἐπεκράτει βαθεῖα, ὑπὸ θρήνων μόνον καὶ ἀλύσεων διακοπτομένη· διότι τότε οἱ Ἴταλοὶ ἤθελον νὰ ἦνε δοῦλοι καὶ ἄφινον τοὺς τυράννους αὐτῶν νὰ τυραννοῦν. Ἴδετε τώρα οἷα θαυμασιὰ διαφορὰ, οἷα μεταβολή! Εἰξεύρετε δικατί; διότι ἠθελήσαμεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν, διότι ὑπακούσαμεν τέλος πάντες εἰς τὴν βροντερὰν ταύτην τῆς ἐλευθερίας φωνῆς: «Περιμένω σήμερον ἀπὸ ἕκαστον Ἴταλόν, ἀφῆσαντα πάντα ἄλλον διαλογισμόν, νὰ πράξῃ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον». Διότι ὅλοι οἱ Ἴταλοί, ἡγουμένου τοῦ Βίκτωρος ἐν ἀδελφικῷ χορῷ, σφικτὰ κρατοῦντες τὰς χεῖρας ἀλλήλων, ἐδράμομεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, προσφέροντες ὀλοκαύτωμα εἰς αὐτὸν καὶ ἔχθρας καὶ μίση, καὶ ἡρώισμὸν καὶ φιλαρχίαν, καὶ πλοῦτον φιλοτιμίας, καὶ ἀξιώματα καὶ τὴν ζωὴν, ἐπεκαλέσθημεν τὴν ἱερὰν αὐτῆς εὐχὴν, καὶ ὠπλισμένοι τὸ ἀπρόσμαχον τοῦτο ὄπλον, ὠρμήσαμεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ζητοῦντες θάνατον ἢ ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο ἐλάβομεν τὴν ἐλευθερίαν, ἥτις μᾶς ἤλθε φέρουσα ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα κατασταίνουνσι τοὺς ἀνθρώπους εὐδαίμονας, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· καὶ ἡμεῖς ἰδρύσαμεν εἰς αὐτὴν μέγαν Νάον, πέριξ δ' αὐτοῦ βλέπετε ἡμᾶς πανηγυρίζοντας σήμερον καὶ εὐδαίμονοῦντας καὶ ἀπολαμβάνοντας τῶν κόπων τοὺς καρπούς.

Διὰ τοῦτο πέριξ αὐτοῦ ζῶμεν κατὰ τοὺς νεογνοὺς καὶ δημοφιλεῖς νόμους, εἰς οὓς πάντες μὲν καὶ πρῶτος ὁ Βίκτωρ ὠρκίσθημεν πίστιν, πάντες δ' εἴμεθα ἔτοιμοι διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος νὰ ὑπερασπισθῶμεν, καὶ οἵτινες αὐτοφουῶς ἀλληλοδιαδόχως καὶ εἰρηνικῶς προαγόμενοι, προσκαρμύζονται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ· καὶ ὑπὸ τὸ πολίτευμα τοῦτο ἀπολαμβάνομεν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ λόγου καὶ ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, στηριζομένην ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸν Νόμον σεβασμοῦ, ὁποῖαν οὐδέποτε οὐδὲν ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκτὸς τῶν πολιτῶν τῆς εὐδαίμονος Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ δημοσία πίστις ἐστερεώθη διὰ τῆς τιμιότητος ἡμῶν τοσοῦτον, ὥστε ἐγείραμεν δημόσια ἔργα, ἅτινα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν θὰ ἐφάνιντο μῦθοι· διὰ τοῦτο προήχθησαν, τέχναι, ἐμπόριον καὶ ναυτιλία, ὁποῖαν πρότερον οὐδὲ νὰ ἐλπίζωμεν ἐτολμῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰ δημόσια ταμεῖα καὶ εἰς τὰ ἰδιωτικά, ὁ πλοῦτος ὑπερεκχειλεῖ· διὰ τοῦτο ἡ Πατρίς ἡμῶν ἀπὸ ἀτίμου καὶ δούλης ὑψώθη ὑπὲρ τοὺς τυράννους τῆς πάντας καὶ κατεπάτησε τὴν ὀφρῦν αὐτῶν, καὶ κατήντησεν νὰ φοβοῦνται τὸ ὄ-

νομά της ἐκείνοι, οἵτινες πρότερον δὲν κατεδέχοντο καὶ νῦν τὸ προ-
φέρωσι. Διὰ τοῦτο τώρα ὅχι μόνον δὲν ψωμοζητοῦμεν παρὰ τῶν
ἄλλων τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ εἴμεθα ἔτοιμοι νῦν τείνωμεν ἡμεῖς ἐλευ-
θερώτεραι χεῖρα πρὸς πάντας τοὺς τυραννομένους λαούς· διὰ τοῦτο
ἀπολαμβάνομεν τὴν θείαν ἐκείνην εὐδαιμονίαν, ἣν φέρωσιν εἰς τὰ
ἔθνη ἡ Εὐνομία καὶ ἡ Ἐλευθερία, αἱ δύο ἀχώριστοι ἀδελφαί. Κυτ-
τάξατε! ἀπὸ τῶν Ἀλπεων μέχρι τῆς Σικελίας, ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι
τῆς ἄλλης θαλάσσης ἡ Ἰταλία αἰσθάνεται τὴν μεταβολήν· ὁ γεωρ-
γὸς καὶ ὁ ποιμὴν, ὁ χωρικός καὶ ὁ ναύτης, ὁ ὄρεινός τῆς Καλα-
βρίας, καὶ ὁ ταλαιπωρημένος ἐργάτης τῶν πρώην παπικῶν τελαμά-
των, αἰσθάνεται ἐλάφρυνσιν καὶ ἐλεύθερα ἀναπνέει· καὶ ὁ εὐφρόσυνος
θροῦς ἐν παντὶ χωρίῳ καὶ ἐν παντὶ ἐργοστασίῳ καὶ ἐν παντὶ λιμένι,
προμηνύουσι τὴν ἀρχὴν εὐδαιμόνων αἰῶνων. Τὰ πάντα, καὶ ἄνθρωποι
καὶ οὐρανοὶ καὶ γῆ ὑμνοῦσι τὴν ἀρετὴν καὶ φιλοπατρίαν τοῦ Βίκτω-
ρος καὶ τῶν Ἰταλῶν». Τοιαῦτα εἰπὼν ὁ Γαριβιάδης, ἐσιώπησε, καὶ
ἐβλεψε διὰ τῶν γαλανῶν ὀφθαλμῶν τὸν μέγαν ὠκεανόν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 24 Ὀκτωβρίου 1884.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ.

Σ. Π. Σ. Ἐν τῷ κύλῳ τῶν συνεργατῶν τῆς ἡ «Ποικίλη Σοὰ» προστίθεται ἐν ἔτερον
ὄνομα, τοῦ κ. Ἀναστασίου Γενναδίου, πρώην καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Ἑθνικῇ
Πανεπιστημίῳ. Τὸ ἄρθρον αὐτοῦ «Ἕλληνες Φυγάδες καὶ Γαριβιάδης», περ-
λίαν εὐμενῶς ἀφιέρωσα διὰ τὸ ἡμέτερον ἔργον ὁ κ. Γεννάδιος, ἀναφερόμενον εἰς λαμπράς ἐποχάς,
καὶ τότε ωρεῖα πράγματα ἱστοροῦν, πεποιθήμεν ὅτι θέλει ἀπλήττως ἀναγνωθῆ. Λυπούμεθα μόνον
διότι ἐν αὐτῷ, κατόπιν βεβαίως πεποιθήτεον, ἀμφοισθητεῖται καὶ ψέγεται ἡ πολιτεία ἀνδρῶν, οὓς ὁ
τάφος πρὸ ἐτῶν ἐκάλυψε ὑπὸ παντός. Εἰς τὴν ἱστορίαν συνεπῶς ἀρίετα, ἵνα ἀκαλεσάνη πᾶν ὅτι
ἐκείνοτε πᾶσα νέα ἐποχὴ φέρει εἰς γῆς.